

ДМИТРУ МИХАЙЛОВИЧУ ГРОДЗИНСЬКОМУ — 85!

5 серпня 2014 року виповнилося 85 років видатному вченому Дмитру Михайловичу Гродзинському. Він — академік НАН України, двічі нагороджений орденом Ярослава Мудрого та Державною премією України, Заслужений діяч науки і техніки України, доктор біологічних наук, професор, завідувач відділу Інституту клітинної біології та генетичної інженерії НАН України, радник Президії НАН України. Д.М. Гродзинського знають як прекрасну людину, глибоко ерудованого вченого з енциклопедичними знаннями в різних галузях біологічної науки, чудового лектора, невтомного генератора ідей, який не лише встигає за стрімким розвитком сучасної науки, а й випереджає його прогностичним баченням нових обріїв, формуванням несподіваних підходів і оригінальних рішень. Коло його інтересів доволі широке. Радіобіологи вважають Дмитра Михайловича фахівцем з радіобіології, фізіологи рослин — фізіологом, екологи — еко-

© В.В. МОРГУН, О.П. ДМИТРИЄВ, Я.П. ДІДУХ, 2014

логом, еволюціоністи — еволюціоністом... Така зацікавленість природою, жага пізнання були успадковані від батьків, розвинулися ще в дитинстві та юнацтві. Д.М. Гродзинський народився в м. Біла Церква в родині ботаніків — викладачів Білоцерківського сільськогосподарського інституту. Під впливом батьків у нього з дитячих літ формувалася прихильність до світу рослин, інтерес до загадок і таємниць біологічних явищ, природи загалом. Разом з тим він цікавився широким колом наук — від історії до фізики, тому логічним було рішення отримати подвійну освіту. Закінчуючи агрономічний факультет Білоцерківського сільгоспінституту, Дмитро Гродзинський вчиться на механіко-математичному факультеті заочного відділення Московського державного університету імені М.В. Ломоносова. Далі була аспірантура при Інституті фізіології рослин АН УРСР, де Д.М. Гродзинський підготував і захистив кандидатську дисертацію, присвячену дії малих доз іонізуючих випромінювань на рослини. Після закінчення аспірантури Дмитро Михайлович продовжує дослідження в цьому перспективному напрямку і незабаром організовує відділ біофізики і радіобіології, яким беззмінно керує і дотепер.

Надзвичайно великий вплив на наукову діяльність ювіляра мало постійне спілкування з видатними вченими-біологами. Зустрічі з колегами відбувалися в незмінно творчій атмосфері, коли формується нове бачення і зароджуються нові ідеї, гіпотези.

Упродовж 1974—1985 років Д.М. Гродзинський очолював Інститут фізіології рослин АН УРСР. Керівництво інститутом у той період було справою непростою, оскільки замаскована лисенківщина виявилася доволі живучою і дослідження низки відділів мали повторюваний і рутинний характер.

Президент України Л.Д. Кучма вручає орден Ярослава Мудрого академіку НАН України Д.М. Гродзинському (2004 р.)

President of Ukraine L. Kuchma presents the Order of Prince Yaroslav the Wise to Academician D. Grodzinsky

Щоб наблизитися до сучасного рівня науки, треба було рішуче перебудувати методологічні засади та наукове мислення співробітників. Цього досягли завдяки вмінню Дмитра Михайловича генерувати оригінальні ідеї, запропонувати нові форми планування і звітності, модернізації приладової бази, розширення інформаційного забезпечення досліджень. Результати позначилися досить швидко — були сформовані нові наукові напрями, отримані пріоритетні результати високого рівня. Пошук нових форм роботи, залучення молоді, запрошення провідних зарубіжних дослідників мали значний вплив на розвиток Інституту, який із кожним роком набував дедалі більшої популярності в країні та за кордоном.

За всієї широти і різнобічності наукових інтересів Д.М. Гродзинського в його творчості можна виділити певні етапи. Так, великі напрацювання були у вивченні ролі природної радіоактивності в житті рослин. Підсумком цієї роботи стала монографія «Природна радіоактивність рослин і ґрунтів». Тоді ж разом зі своїм братом, відомим академіком-фізіологом Андрієм Михайловичем Гродзинським, ювіляр видає «Короткий довідник з фізіології рослин», який на довгі роки став настільною книгою для всіх, кого цікавила ця галузь. У той час були здійснені й дослідження з реутилізації фосфору і сірки, впливу фотосинтезу на надходження мінеральних речовин у рослини, радіопротекторної дії іонів низки металів.

Чільну увагу Д.М. Гродзинський приділив формуванню нового наукового напрямку — теорії надійності біологічних систем. Він організував

і керував Науковою радою АН СРСР з проблем надійності. Протягом кількох років у Чернігові, в дні весняних розливів Десни, проводилися всесоюзні симпозіуми, присвячені різним аспектам біологічної надійності — від механізмів старіння до надійності екосистем. За редакцією Д.М. Гродзинського систематично виходили збірники матеріалів цих симпозіумів. Надійності рослинних систем була присвячена його монографія, яка є актуальною і сьогодні, користується попитом фахівців різних наукових напрямів.

Після аварії на ЧАЕС Дмитро Михайлович одним із перших виступив проти засекречування відомостей про радіаційну ситуацію. В цей час він активно виступає на вчених радах, зборах колективів, у пресі і пояснює наслідки катастрофи, дає цінні рекомендації з мінімізації радіаційних ризиків. У цей період відділ перейшов на дослідження наслідків радіонуклідного забруднення екосистем. У перші дні після катастрофи співробітники відділу проводять обстеження територій як у безпосередній близькості до аварійного блоку, так і по всій Україні. Розгорнуто дослідження ранніх і віддалених ефектів хронічного опромінення рослин. Розробляються нові методи оцінки ризиків, обумовлених радіоактивністю середовища проживання, випробовуються різноманітні прийоми, що дають змогу керувати міграцією радіонуклідів у системі «ґрунт—рослина», а також нові технології реабілітації територій, забруднених радіонуклідами. Разом з тим досліджуються кумулятивні ефекти опромінення, вплив хронічного опромінення на адаптивні процеси, а також індукція геномної нестабільності, роль диплонтного та гаплонтного клітинних відборів у захисті від загрози зростання генетичного вантажу в опромінених популяціях рослин.

Вагомість й аргументованість дій Д.М. Гродзинського, спрямованих на порятунок життя людей та ухвалення відповідних рішень, змогли оцінити значно пізніше. У 2013 р. вийшла книга «Адаптивна стратегія фізіологічних процесів рослин», в якій зроблено глибокий синтез і підбиті підсумки у вивченні цих проблем.

Упродовж 1999—2008 років Дмитро Михайлович працює академіком-секретарем Відділення загальної біології НАН України. Він успішно керує розвитком біологічної науки, особливу увагу звертаючи на формування нових перспективних напрямів, опікується розв'язанням важливих

для країни і подальшого розвитку науки проблем. Велику увагу Д.М. Гродзинський приділяє питанням збереження та збагачення біорізноманіття, біологічного забруднення, біобезпеки, розвитку нових біотехнологій, генної та клітинної інженерії, створенню та функціонуванню заповідників, прогнозуванню наслідків глобального потепління. Д.М. Гродзинський незмінно уважний до підготовки кадрів, він створив велику радіобіологічну школу. Під його керівництвом захистили кандидатські дисертації близько 80 молодих фахівців не тільки з України, а й з інших країн. П'ятнадцять підготовлених ним дослідників стали докторами наук, з яких п'ять очолюють кафедри у вищих навчальних закладах. Д.М. Гродзинський читає різні курси в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, де за його ініціативою створена кафедра радіобіології та заснована відповідна спеціалізація. Він написав підручник «Радіобіологія», був співавтором підручників «Біофізика» і «Біоніка». Всього ж його перу належить понад 810 наукових праць і 30 монографій.

Дмитро Михайлович — організатор і керівник Радіобіологічного товариства України, Української асоціації біологів рослин, голова Комітету наукової термінології НАН України, член редколегій багатьох наукових журналів, комісій і комітетів. Його голос завжди є зваженим, аргументованим і вагомим для ухвалення відповідних, іноді доленосних, рішень, незалежно від того, стосуються вони окремої людини чи наукової проблеми загалом.

Багато уваги Д.М. Гродзинський приділяє міжнародним науковим зв'язкам та організації наукових досліджень.

І сьогодні ювіляр перебуває у постійному пошуку нових істин, не підкоряється часу і не заспокоюється на досягнутому, його думки спрямовані до глибокого бачення суті та механізмів біологічних процесів. Не дає спокою вченому і його давня мрія — розкрити регуляторні механізми систем репарації ДНК, пов'язані з процесами старіння.

В Оксфорді на алеї біля університету серед дивовижних дерев рогу достатку (1994 р.)

In Oxford, in the alley near the University, among amazing cornucopia trees (1994)

Ювілярові властиві нев'януча енергія, доброзичливість, незмінний інтерес і відданість науці. Його по праву можна назвати щасливою людиною, яка присвятила життя улюбленій справі.

Учні, друзі та колеги широко вітають Дмитра Михайловича зі славним ювілеєм, зичать йому міцного здоров'я, щастя, нових творчих висот і звершень.

В.В. МОРГУН, О.П. ДМИТРІЄВ, Я.П. ДІДУХ